

УДК 614.251(477)(045)

Лукаш Віра Вікторівна –
студентка Навчально-наукового Юридичного інституту,
Національного авіаційного університету

Vira V. Lukash –
student of the Scientific Law Institute,
National Aviation University
(1 prosp. Kosmonavta Komarova, Kyiv, 03680, Ukraine)

Правове регулювання прав пацієнтів в Україні

У статті охарактеризовано поняття пацієнта, проаналізовано законодавство України стосовно закріплення прав пацієнтів в нормативно-правових актах, приділено увагу основним поглядам науковців щодо теми дослідження. Зроблено висновки та внесено пропозиції.

Ключові слова: пацієнт, права пацієнтів, правове регулювання, класифікація прав пацієнтів.

В статье охарактеризованы понятие пациента, проанализировано законодательство Украины относительно закрепления прав пациентов в нормативно-правовых актах, уделено внимание основным взглядам ученых по теме исследования. Сделаны выводы и внесены предложения.

Ключевые слова: пациент, права пациентов, правовое регулирование, классификация прав пациентов.

V. V. Lukash Legal Settlement of Patients' Rights in Ukraine

The article describes the concept of patients' rights and the concept of a patient, analyzes the legislation of Ukraine regarding the consolidation of patients' rights in legal and regulatory acts, and focuses on the main views of scientists on the topic of research.

The relevance of the study determined by the need to reform the national legislation in ensuring legal regulations on patients' rights in Ukraine.

It is concluded that the patient's rights are referred to specific rights derived from the common civil, political, economic, social and cultural law of the person regulated in receiving medical treatment and related services, or in connection with any medical influence involving person.

A patient is a subject that participate in legal relationships with health care institutions for obtaining medical care or participates in the conduct of medical-biological experiments or in clinical trials of medicinal products.

Patients' rights are partly enshrined in Article 6 of the Fundamentals of Ukrainian Legislation on Health Care, as well as in the Constitution of Ukraine and the Civil Code of Ukraine.

Attention in the article is focused on disadvantages of the legal regulation of patients' rights. The Fundamentals of Ukrainian Health Law do not contain an article that clearly defines human rights in case when medical care was required. Therefore, there is a need for a clear definition of the rights of patients, expansion of their list and systematization by means of adoption of specialized legislation and regulation acts.

Keywords: patient, patient' rights, legal regulation, classification of patients' rights.

Постановка проблеми. Забезпечення прав та свобод людини, її честі та гідності є головними чинниками становлення та розвитку сучасного суспільства. Конституція України проголошує Україну соціальною і правовою державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства надзвичайної актуальності набуває проблема регулювання відносин у галузі охорони здоров'я. Це пов'язано, зокрема, і з недостатністю ґрунтовних наукових досліджень, в яких би охоплювався весь спектр медичних правовідносин та розроблялися нові підходи до визначення прав пацієнтів і вирішення проблеми

щодо їх реалізації та захисту. Також існує проблема недосконалості вітчизняного законодавства стосовно даного питання. Система захисту прав пацієнтів в Україні перебуває лише на стадії становлення. Актуальність дослідження саме і зумовлюється необхідністю реформування національного законодавства щодо забезпечення правового регулювання пацієнтів в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження прав пацієнтів приділяли увагу такі вчені як Козуліна С.О., Малєйна М.Н., Сенюта І.Я., Стеценко С.Г., Тихомиров А.В., Турак Й.А., Шаблова Е.Г., Болотіна Н.Б. та інші.

Невирішені проблеми. Питанню дослідження прав пацієнтів приділяли увагу багато вчених, але існує низка питань які потребують більш детального дослідження та вирішення. Існує потреба прийняття єдиного кодифікованого нормативно-правового акту, який регулюватиме права пацієнтів та міститиме їх чіткий перелік.

Мета статті. *Аналіз діючих норм законодавства щодо регулювання прав пацієнтів, визначення поняття пацієнта, з'ясування змісту прав пацієнтів.*

Виклад основного матеріалу. У ст. 3 Основ законодавства про охорону здоров'я визначено, що пацієнт – фізична особа, яка звернулася за медичною допомогою та/або якій надається така допомога[3]. Також визначення поняття пацієнт можна знайти в Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань, де зазначено що пацієнт (здоровий доброволець) - особа, яка може бути залучена як досліджувана до клінічного випробування лікарського засобу[4, с.1].

Науковці надають свої визначення даного поняття, на думку Н. Б. Болотіної, пацієнт – фізична особа, яка у встановленому порядку отримує медичну допомогу (профілактичну, діагностичну, лікувальну, реабілітаційну) або піддається медико-біологічним дослідженням (клінічним випробуванням) з боку медичних працівників[6, с.301-309].

С.Г. Стеценко, надає більш ширше поняття: пацієнт – це особа, яка звернулася за наданням профілактичної, діагностичної, лікувальної чи реабілітаційно-відновної

допомоги до закладу охорони здоров'я будь-якої форми власності чи медичного працівника індивідуальної практики незалежно від стану здоров'я або добровільно погодилася на проведення медико-біологічного експерименту[9, с.136].

Таким чином, пацієнтом є суб'єкт, який вступає у певні правовідносини із закладами охорони здоров'я для отримання медичної допомоги чи бере участь при проведенні медико-біологічних експериментів або при клінічних випробуваннях лікарських засобів. Для набуття статусу пацієнта у людини повинні виникнути реальні відносини (правовідносини) з лікувально-профілактичним закладом незалежно від його форми власності, які ґрунтуються на зверненні людини до цього закладу за медичною допомогою або участі її в експерименті.

Правами пацієнта називають специфічні права, похідні від загальних цивільних, політичних, економічних, соціальних та культурних прав людини, що регулюються при отриманні медичної допомоги, та пов'язаних з нею послуг, або у зв'язку з будь-яким медичним впливом, що здійснюється стосовно людини [8, с. 35].

Також поняття прав пацієнта було запропоноване у проекті Закону України «Про захист прав пацієнтів» від 06.12.2007 № 1132. А саме, правами пацієнта є реалізовані на індивідуальному, колективному і груповому рівнях в області охорони здоров'я, в тому числі у зв'язку з будь-яким медичним втручанням [5, с.1].

Щодо класифікації прав пацієнтів, то серед науковців також відсутній єдиний критерій розподілу. Науковці пропонують також різні класифікації. Наприклад Малєйна М.Н. класифікує права пацієнта за критерієм сфери, на яку вони поширюються. Вона виділяє: 1) права при наданні інформації про поставлений діагноз, методи лікування та можливі наслідки, 2) права при встановленні та дотриманні методів і режиму лікування, 3) права із збереження медичної таємниці, 4) права у зв'язку з відмовою від лікування [10, с.25].

Російський вчений О.В. Тихомиров, досліджуючи організаційні начала публічного регулювання ринку медичних послуг, доходять висновку, що пацієнт є носієм різноманітних прав, які умовно розподіляє на особисті (права та

свободи людини та громадянина) та групі (пов'язані із загальним статусом споживача і спеціальним статусом непрацездатного, інваліда, ветерана тощо). Як споживач послуг, пацієнт має право, окрім зазначених вище, на вибір та застосування санкцій за невиконання або неналежне виконання обов'язків по договору [11, с.148-149]

Схожою є класифікація Т.Волинець, яка виділяє права, що є основою правовідносин, специфічні (закріплені спеціальним законодавством за окремими категоріями осіб) та додаткові права [7, с.34].

В українському законодавстві існує низка нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини у сфері охорони здоров'я, у тому числі права пацієнтів. Існуючі нормативноправові акти, що регулюють права пацієнтів, можна класифікувати на загальні та спеціальні.

Загальними правовими актами є: Конституція України, Цивільний кодекс України, Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»

В Україні також прийнято ряд законодавчих актів, які можна назвати спеціальними й які своїми нормами конкретизують права пацієнтів загального характеру та права окремих груп пацієнтів у відповідних напрямках медичної діяльності. Спеціальними законами можна назвати закони України: «Про лікарські засоби», «Про психіатричну допомогу», «Про протидію захворюванню на туберкульоз», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» та інші.

Конституція України гарантує, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Здійснивши аналіз чинного законодавства щодо прав та обов'язків пацієнтів, можна зазначити, що права пацієнтів визначені статтею 6 ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Відповідно до даної статті

кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає:

а) життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини;

б) безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище;

в) санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де він проживає;

г) безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку.

Крім загальних прав в сфері охорони здоров'я кожної людини, виникають специфічні права та обов'язки. Найбільш широкий перелік прав пацієнтів визначається Основами законодавства України про охорону здоров'я. До таких прав належать зокрема:

- право на вільний вибір лікаря,

- кожен пацієнт має право, коли це виправдано його станом, бути прийнятим у будь-якому закладі охорони здоров'я за своїм вибором, якщо цей заклад має можливість забезпечити відповідне лікування;

- право на отримання достовірної і повної інформації про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стуються його здоров'я,

- право на інформативну згоду щодо застосування методів діагностики, профілактики та лікування, право відмовитись від лікування;

- право пацієнта, який перебуває на стаціонарному лікуванні в закладі охорони здоров'я, на допуск до нього інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса та адвоката, а також священнослужителя для відправлення богослужіння та релігійного обряду;

- право на оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я, право відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди.

- громадянам України, які перебувають за кордоном, гарантується право на охорону здоров'я у формах і обсязі, передбачених міжнародними договорами, в яких бере участь Україна.

- можливість проведення незалежної медичної експертизи у разі незгоди громадянина з висновками державної медичної експертизи, застосування до нього заходів примусового

лікування та в інших випадках, коли діями працівників охорони здоров'я можуть бути ущемлені загально визнані права людини і громадянина[3].

Згідно зі ст. 286 Цивільного кодексу України та статтею 39-1 Основ фізична особа має право на таємницю про стан здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також відомості, отримані під час його медичного обстеження[2].

Тому можна зазначити, що кожному нормативно-правовому акті зазначені відповідні права, які гарантуються пацієнтам державою й які реалізуються залежно від правової ситуації.

Висновки. Правами пацієнта називають специфічні права, похідні від загальних цивільних, політичних, економічних, соціальних та культурних прав людини, що регулюються при отриманні медичної допомоги, та пов'язаних з нею послуг, або у зв'язку з будь-яким медичним впливом, що здійснюється стосовно людини.

Права пацієнтів частково закріплені у ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я, а також у Конституції України та Цивільному кодексі України. Також прийнято ряд законодавчих актів, які можна назвати спеціальними й які своїми нормами конкретизують права пацієнтів загального характеру та права окремих груп пацієнтів у відповідних напрямках медичної діяльності.

Проаналізувавши перелік прав пацієнтів, звертаємо увагу на прогалини, що містяться у аспекті правового регулювання прав пацієнтів. В Основах законодавства України про охорону здоров'я не міститься статті, яка б чітко

визначала права людини у разі її звернення за медичною допомогою.

Слід також зазначити, що досить часто виникають спори, пов'язані із порушення прав пацієнтів. Одним із способів захисту таких прав є звернення до суду. Проте у пацієнтів не завжди є можливості або достатні знання для звернення до суду самостійно. Тому вони звертаються за допомогою до третіх осіб. У зв'язку з цим деякі автори вважають, що в Україні доцільно застосовувати медіацію. Медіація як перспективний напрям у праві означає допомогу пацієнту від спеціаліста медіатора, який може бути психологом, юристом, котрий може допомогти пацієнту провести зустріч, переговори з представником медичного закладу, організації з метою дійти згоди у спірному питанні з самого початку.

Можна сказати, що наданий час в Україні проводиться робота з удосконалення правового регулювання охорони здоров'я населення. Проте, незважаючи на заходи, які вже проведені для покращення правового статусу пацієнтів в Україні, існує ще багато проблем, які вимагають подальшого правового регулювання. Тому доцільним буде об'єднання зусиль юристів і медичних працівників для вирішення проблем, які існують у сфері охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
4. Порядок проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.09.2009 № 690 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1010-09>.
5. Про захист прав пацієнтів : проект закону України від 06.12.2007 року № 1132 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1132&skl=7.
6. Болотіна Н. Б. Пацієнт: поняття, права та обов'язки / Н. Б. Болотіна // Правова держава: щоріч. наук. пр. Ін-ту держави і права ім. Корещького НАНУ. – К., 2003. – Вип. 14. – С. 301–309.

7. Волинець Т. Особливості прав та обов'язків пацієнта за договором про надання медичної допомоги / Т. Волинець // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 12. – С. 33–37.
8. Глуховський В. В. Права пациента и значение информированного согласия в медицинской практике / В. В. Глуховський // Медико-социальные проблемы семьи. – 2002. – № 1. – Т. 7. – С. 33–37.
9. Стеценко С. Г. Медичне право України : підручник для студ. вищ. навч. закладів / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, І. Я. Сенюта. – Київ : Правова єдність, 2008. – 507 с.
10. Малєїна М. Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан / М. Н. Малєїна. – М. : Знание, 1991. – 127 с.
11. Тихомиров А. В. Организационные начала публичного регулирования рынка медицинских услуг : монография / А. В. Тихомиров. – Москва : Статут, 2001. – 256 с.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1996. – No. 30. – St. 141.
2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2003. – No. 40. – St. 356.
3. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia : Zakon Ukrainy vid 19.11.1992 No. 2801-XII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1993. – No. 4. – St. 19.
4. Poriadok provedennia klinichnykh vyprobuvan likarskykh zasobiv ta ekspertyzy materialiv klinichnykh vyprobuvan : nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 23.09.2009 No. 690 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1010-09>.
5. Pro zakhyst prav patsiientiv : Proekt zakonu Ukrainy vid 06.12.2007 roku No. 1132. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1132&skl=7.
6. N. B. Bolotina, Patsient: poniattia, prava ta obov'язky / N. B. Bolotina // Pravova derzhava: shchorich. nauk. pr. In-tu derzhavy i prava im. Koretskoho NANU. – K., 2003. – Vyp. 14. – Pp. 301–309.
7. T. Volynets, Osoblyvosti prav ta obov'язkiv patsiienta za dohovorom pro nadannia medychnoi dopomohy / T. Volynets // Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. – 2007. – No. 12. – Pp. 33–37.
8. V. V. Hlukhovskiy, Prava patsyenta y znachenye ynformirovannoho sohlyasyia v medytsynskoi praktyke / V. V. Hlukhovskiy // Medyko-sotsyalnye problemy semy. – 2002. – No. 1. – Т. 7. – Pp. 33–37.
9. S. H. Stetsenko, Medychne pravo Ukrainy : pidruchnyk dlia stud. vyshch. navch. zakladiv / S. H. Stetsenko, V. Yu. Stetsenko, I. Ya. Seniuta. – Kyiv : Pravova yednist, 2008. – 507 p.
10. M. N. Maleina, Zashita lichnykh neimushchestvennykh prav sovetskikh grazhdan / M. N. Maleina. – M. : Znanie, 1991. – 127 p.
11. A. V. Tikhomirov, Organizatsionnie nachala publichnogo regulirovaniya rinka meditsinskikh uslug : monografiya / A. V. Tikhomirov. – Moskva : Statut, 2001. – 256 p.